

celotno plast razdelil v VII stratumov, kar pa po mnenju avtorja ni realno. Prekopanih je bilo 25 kvadrantov, od katerih pa niso vsi stratigrafsko enaki. Avtor prihaja do sklepa, da bi se danes mogla vsa plast razdeliti na osnovi materiala in ustrežajočih podatkov na 2 stratumu, in sicer na zgornjega srednjeveškega in tik pod njim ležečega rimskega ter na drugi, predzgodovinski stratum. Oba deli črna pooglenela proga, ki je na globini 40–60 cm. Pooglenela proga sodi po Ferencakovih podatkih v konec njegovega stratuma IV. Kulturna plast je v glavnem strnjena, medtem ko so skoraj v vseh stratumih v raznih kvadrantih tudi tanjše plasti ogljenine, ki pa so verjetno v zvezi s posameznimi ognjišči.

V tretjem delu obravnava avtor gradbene in druge objekte ter grobove v jami. Windisch-Graetz poroča o neki veliki stavbi, ki naj bi imela kupolasto obliko, vendar so vsi podatki zelo skromni in nezanesljivi, da bi mogli v tem objektu videti celo nekako lončarsko peč. Avtor omenja tudi najdene ostanke v zemljo zabitih kolov, katerih funkcija pa danes ni jasna. V plasteh so našli tudi več skeletov, oziroma delov človeških skeletov. Njihovo časovno pripadnost pa danes ni mogoče identificirati, ker gre v glavnem za posamezne dele skeletov, ki so brez pridatkov.

V poglavju »Kulturno gradivo« obravnava avtor eneolitni in bronzastodobni material pod eno točko, ker materiala obeh period na osnovi gradiva, ki danes obstaja, ni mogoče deliti. Obravnava tehniko izdelave, oblike posod, ornamentiko, uteži in vretenca, kamenito orodje in orožje, koščeno in roženo orodje in orožje ter nakit in okrasne predmete. Kovinski predmeti so problematični zaradi slabih ali netočnih stratigrafskih podatkov. Sodijo pa verjetno v bolj oddaljeno dobo. V odstavku »Železna doba« avtor prav tako obravnava kulturno gradivo in sicer keramiko, koščeno in roženo orodje, kameno orodje in orožje, dalje nakitne in kovinske predmete. Rimska doba je obravnavana po istem principu kot prvi dve, le da avtor omenja še novce, ki jih je bilo najdenih veliko število. Da je bil zastopan v tej jami srednji vek, je prav tako nekaj materialnih dokazov. Obstaja več keramičnih objektov, ki pripadajo IV gradiščanski periodi, to je od X. stol. dalje. Materiala, ki bi zastopal takozvano slovansko dobo ali zgodnji srednji vek, pa žal ni.

V sklepu daje avtor celoten pregled in prihaja do zaključka, da je bila jama, od kar je bila prvič naseljena, tudi večkrat opuščena zaradi neznanih vzrokov. Material priča, da je bila naseljena v vseh periodah od konca neolitika naprej, čeprav v posameznih periodah samo malo časa, in to ali kot refugium ali pa začasno bivališče. Kostni ostanke živali nam dajejo vpogled v ekonomiko prebivalcev te jame. Omembe vredne so tudi velike količine raznih žitaric, ki so se pojavljale posebno močno v ogljeni in nad ogljeno plastjo.

Razprava nam daje vpogled ne samo v gradivo najdeno v Predjami, temveč nam daje preliminarno tudi sliko življenja v ostalih kraških jamah, za katere danes ni mogoče dati pravilne ocene zaradi pomanjkljivih raziskav. Na podlagi novih raziskav v drugih kraških jamah in na podlagi podobnih objav bi bilo marsikakšno vprašanje rešeno, ki je danes še nejasno.

Tatjana Bregant

Paul Karnitsch: Die verzierte sigillata von Lauriacum, Forschungen in Lauriacum, Band 3, Linz 1955, str. 48 in 102 tabele.

Institut für Landeskunde von Oberösterreich je pod vodstvom W. A. Jannyja, H. Vetterja in A. Kloibera pričel z izdajanjem serije znanstvenih razprav o Lauriacumu pod imenom Forschungen in Lauriacum. Kot tretji zvezek te serije je izšla razprava P. Karnitscha o sigillati. Iz gradiva, izkopanega in zbranega v Lorch-Ennsu, je avtor skušal izluščiti vsa historično in gospodarsko važna dejstva. Da bi bilo gradivo bolj umevno, ga je razdelil po antičnih produkcijskih centrih, ki so prodajali svoje izdelke v taboru in canabah Lauriacuma.

V uvodu omenja avtor arretinsko sigillato, toda bolj kot začetek ga zanima konec bogate industrije. Arretinskih izdelkov v Lauriacumu niso našli. V Enns so pošiljali sigillato padski mojstri, ki so leta 25 zamenjali arretinske. Eksport iz teh padskih krajev je bil kratkotrajen, nekako v času Tiberija in Klavdija. Padskih posod so našli v Lauriacumu malo. Vendar že na osnovi teh fragmentov lahko sklepamo na zgodnjo naselitev. Verjetno so Rimljani že v Tiberijevem,

gotovo pa v Kladijevem obdobju vojaško zavarovali izliv reke Anize v Donavo. Istočasno so v Vindelicijo, Norik in Panonijo prihajale le posode iz Padske nižine. Izpodrinile so jih kmalu južnogalske. Od Avgusta naprej pričenjajo s proizvodnjo južnogalske tovarne. Priljubljenost teh produktov izpričuje depo v Pompejih in obilo najdb v Ostiji in mnogih drugih krajih Italije. Formalno sledijo lončarji v Montasu in La Graufesenqueju še nadalje oblikam srednjeitaljskih centrov. Kaže, da se je v Montansu razvila oblika D 29, med leti 15–29. Pri tej novi obliki obdržijo še nadalje kelih D 11, ki so ga našli tudi v Lauriacu, kar znova potrjuje zgodnjo ustanovitev kastela. La Graufesenque, antični Condomagus, je od druge polovice I. stol. do Trajana pošiljal v kastele in canabe vzdolž Donave svoje posode. Odlikujejo se zgodnje oblike D 29, D 30, D 37 in čaša oblike Knorr 78. Važna je predvsem ta čaša, ker je vezana na kratko obdobje od Vespaziana do Domicijana. Istočasno deluje še tretji center v južni Galiji, Banassac. Karakteristična za posode, narejene v tem centru, je groba izdelava aplik. Poudariti je treba sorodnost izdelkov iz Banassaca in La Graufesenqueja. To pa nas ne more presenetiti, ker so nekateri lončarji, kot Criciro, Biragillus in Masclus delali v obeh mestih. Tostran Alp so ti izdelki močno zastopani v Domicijanovem in Trajanovem času. Propad južno-galskih tovarn se prične z usihanjem umetniškega nivoja okrasov na posodah. Nekateri znanstveniki mislijo, da je od tega prišlo po odhodu vodilnih lončarjev, predvsem Natalisa in Gamilusa. Borba za obstoj je bila huda in mnogi delavci so odpotovali na sever v nove tovarne v okolici Clermond-Ferranda in Lyona. Tu zraste novo središče predvsem v Lezouxu, kjer so doslej ugotovili troje izrazitejših period. V najbolj zgodnjem obdobju so iz Lauriaca le malo eksportirali. Bolj so v Podonavju zastopani izdelki drugega obdobja z markantnima lončarjema Libertusom in Lactucissom in iz tretjega obdobja (Hadrijana in Antonia Pia) z enako delavnimi in talentiranimi lončarji Albuciusom, Paternusom in Cinnamusom. Prestavitev meje in odhod legij je mnoge lončarje prisilila, da so z vojaštom potovali na sever. Tako so nastali novi centri v Luxeuilu, Blickweilerju, Heiligenbergu in Ittenweilerju. Zgornjegermanske tovarne so prišle z delom šele v začetku II. stol. Obstajale so verjetno še po M. Avreliju, kot kažejo aplikacije Cibiusa, ki je uporabljal za okrasje sestre M. Avrelija iz leta 171. Obstajale so te tovarne še dalje v času, ko se je razmahnila lončarska industrija v Rheinzabernu. Za to, da se je Rheinzabern razvil v največje lončarsko središče, je bilo več razlogov. Sam proces dela se je v desetletjih vedno bolj specializiral. Bili so lončarji, ki so izoblikovali samo okras, drugi pa so oblikovali ustje, tretji dno itd. Posoda je šla skozi več rok. Prav tako je ugodna lega ob Renu prisključila Rheinzabern razširjeni prometni mreži. Tako je Rheinzabern pridobil na lončarskem trgu prvenstvo in ga obdržal do leta 260, ko so Alemeni razrušili mesto. Od najzgodnejših izdelovalcev, Reginusa in Januariusa preko Corbner-tusa, Firmusa, Cerialisa do Victorinusa, Respectinusa in Pervincusa najdemo posode po vsej Evropi. Od Anglije do Karpatov je na tisoče posod prav teh mojstrov. V Lauriacumu so izdelki omenjenih mojstrov najštevilnejši in zavzamejo večji del publiciranega gradiva. Takoj za Rheinzabernom so najštevilnejše zastopane v Lauriacumu posode iz Westerndorfa, kot je prav za Panonijo pokazala Kiss v *Archeologiai Ertesítő*, serija III, 1946–48. Razdelitev po stilu in okrasu je Karnitsch verno povzel. Prvi krog lončarjev je okoli Comitialisa, drugi pa skupina lončarja Onnorixa in končno Heleniusa s svojimi sodelavci.

Posode iz kasnejšega obdobja so v Lauriacu slabše zastopane. Tu mislimo predvsem na izdelovalce iz Trierja. Dexter, Anator, Censor (inus), Cricino in Alpinus sodijo v zadnja desetletja II. in prva III. stol. Okras na posodah je pri njih zbledel in zbrisan, pogosto posnet po starejših vzorih.

Ze iz poročila je vidno, da je Karnitsch prikazal razvoj industrije terrae sigillatae. Opozoril bi na to predvsem, ker je knjiga uporabna kot uvodni učbenik za vsakogar, ki bi rad poznal razvoj terrae sigillatae in njeno priznano uporabnost za časovno opredeljevanje.

Peter Petru